

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

موضوع :

نقش موقعیت ژئوپلیتیک گرجستان در روابط سیاسی - امنیتی آن با روسیه

استاد راهنما:

خانم دکتر الهه کولایی

استاد مشاور :

آقای دکتر فرهاد عطائی

۱۳۸۸/۱۰/۷

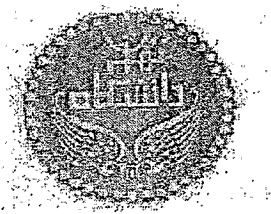
دفتر اطلاعات مرکز ملی پژوهش
تهران

نام دانشجو:

محمد اکبری

پاییز ۱۳۸۸

۱۲۸۱۱۳

دانشکده حقوق و علوم سیاسی
گروه آموزشی مطالعات منطقه ای
گواهی دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

هیات داوران پایان نامه کارشناسی ارشد: محمد اکبری

گرایش : آسیای میانه

در رشته : مطالعات منطقه ای

با عنوان : نقش موقعیت ژئوپلیتیک گرجستان در روابط سیاسی امنیتی آن با روسیه

را در تاریخ : ۸۸/۸/۱۸

به عدد	به حروف
۱۶	تازده کام

با نمره نهایی :

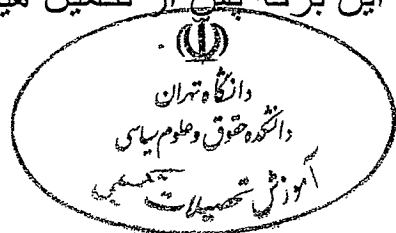
ارزیابی نمود .

خوب

با درجه :

ردیف	مشخصات هیات داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه دانشگاهی	دانشگاه یا موسسه	امضاء
۱	استاد راهنما استاد راهنمای دوم (حسب مورد):	دکتر الهه کولایی	استاد	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۲	استاد مشاور	دکتر محمد فرهاد عطایی	استادیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۳	استاد داور (یا استاد مشاور دوم)	دکتر سید داود آقایی	استاد	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۴	استاد مدعو				
۵	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی گروه آموزشی :	دکتر احمد دوست محمدی	استادیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	

تذکر : این برگه پس از تکمیل هیات داوران در نخستین صفحه پایان نامه درج می گردد .

جمهوری اسلامی ایران
دانشگاه تهران

شماره
تاریخ
پوست

اداره کل تحصیلات تکمیلی

باسمه تعالی

تعهد نامه اصالت اثر

اینجانب ^{محمد اکبری} متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه / رساله حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است ، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مأخذ ذکر گردیده است. این پایان نامه / رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است . در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد .
کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پردیس / دانشکده / مرکز دانشگاه تهران می باشد .

نام و نام خانوادگی دانشجو محمد اکبری
امضاء

آدرس : خیابان انقلاب اول خیابان فجر رازی - پلاک ۵ کد پستی : ۱۳۰۴۵/۵۶۸

تاکس : ۶۴۹۷۳۱۴

تقدیم به پدرم که جانش را نثار وطنش کرد و
عزت، شجاعت، وطن پرستی را به من آموخت.

تقدیم به مادرم، تکیه گاه زندگی ام و نور امیدم

تقدیم و سپاس از همسر عزیزم به پاس محبت و
حمایت های بی دریغش

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۶	بررسی ادبیات موجود
۹	هدف پژوهش
۱۰	متغیرهای دخیل
۱۳	فرضیه اصلی
۱۳	روش تحقیق

فصل اول:

ژئوپلیتیک گرجستان

۱۵	بخش اول: تعریف مفهوم ژئوپلیتیک
۱۵	الف) دوران حیات ژئوپلیتیک
۱۵	۱) دوره تولد: (از اواخر سده نوزدهم تا پایان جنگ دوم جهانی)
۱۶	۲) دوره افول: (پایان جنگ دوم جهانی تا اواسط دهه ی ۱۹۷۰ میلادی)
۱۷	۳) دوره احیا: (اواخر دهه ی ۱۹۷۰ میلادی به بعد)
۱۸	ب) عوامل موثر در ژئوپلیتیک
۱۹	۱) عوامل ثابت ژئوپلیتیک
۲۱	۲) عوامل متغییر ژئوپلیتیک
۲۲	بخش دوم: موقعیت جغرافیایی گرجستان
۲۸	بخش سوم: جمهوری های خود مختار گرجستان
۲۸	الف) اوستیای جنوبی
۳۲	ب) آبخازیا
۳۵	ج) آجاریا
۳۷	بخش چهارم: اهمیت ژئوپلیتیک گرجستان در منطقه قفقاز
۳۷	الف) اهمیت استراتژیک قفقاز
۳۸	ب) عوامل بی ثباتی و چالش های منطقه قفقاز

ج) موقعیت ژئوپلیتیک گرجستان ۴۱

فصل دوم:

وابستگی ساختاری گرجستان به روسیه و حضور قدرت های غربی در گرجستان

بخش اول: تاریخ گرجستان ۴۵

الف) از آغاز تاریخ تا جدایی از ایران ۴۵

ب) از حاکمیت تزارها تا حاکمیت شوروی سوسیالیستی ۴۶

ج) حاکمیت کمونیسم ۴۸

د) پس از فروپاشی شوروی ۵۱

بخش دوم: وابستگی ساختاری گرجستان به روسیه ۵۵

الف) ویژگی های اقتصادی گرجستان ۵۶

ب) شبکه حمل و نقل گرجستان ۵۶

۱) راه ارتباطی مرکز قفقاز ۵۷

۲) راه ارتباطی جنوب - شمال قفقاز ۵۷

۳) شبکه راه آهن گرجستان ۵۸

نتیجه گیری ۶۰

بخش سوم: آمریکا ۶۳

الف) اهمیت قفقاز برای آمریکا ۶۶

ب) منافع اقتصادی آمریکا در قفقاز ۷۰

ج) روابط آمریکا و گرجستان ۷۲

۱) حضور نظامی آمریکا در گرجستان ۷۳

۲) همکاری نظامی گرجستان با آمریکا ۷۴

د) نقش آمریکا در انقلاب گل سرخ گرجستان ۷۷

بخش چهارم: ناتو ۸۱

الف) حضور ناتو در قفقاز جنوبی ۸۴

ب) اهمیت ناتو برای گرجستان ۸۶

ج) اقدامات گرجستان برای عضویت در ناتو ۸۸

۸۹ برنامه مشارکت برای صلح
۹۲ طرح اقدام مشارکت انفرادی
۹۴ مذاکره برای پیوستن به ناتو
۹۴ طرح اقدام برای عضویت در ناتو
۹۵ بخش پنجم: اتحادیه اروپا
۹۵ الف) سیاست های اتحادیه اروپا در قفقاز جنوبی
۹۷ ب) اهداف و منافع اروپا در منطقه قفقاز جنوبی
۱۰۰ ج) اتحادیه اروپا و گرجستان
۱۰۲ نتیجه گیری

فصل سوم:

تأثیر ژئوپلیتیک گرجستان بر روابط سیاسی امنیتی آن با روسیه

۱۰۶ بخش اول: سیاست خارجی روسیه
۱۰۶ الف) گفتمان های سیاست خارجی روسیه
۱۰۶ ۱) آتلانتیک گرایان
۱۰۷ ۲) اوراسیا گرایان
۱۰۸ ۳) ملی گرایان
۱۰۹ ب) سند استراتژی سیاست خارجی روسیه
۱۱۱ ج) جهان جدید و سیاست خارجی روسیه
۱۱۴ بخش دوم: روسیه و جمهوری های خارج نزدیک
۱۱۶ الف) اهداف روسیه در گرجستان
۱۱۹ ب) منازعات قومی و مرزی
۱۲۱ ج) اهمیت مناطق خودمختار گرجستان برای روسیه
۱۲۳ بخش سوم: حضور نظامی روسیه در گرجستان
۱۲۸ الف) جایگاه ژئوپلیتیک گرجستان در رقابت آمریکا و روسیه
۱۳۳ ب) ژئواکونومی گرجستان و رقابت با روسیه
۱۳۵ نتیجه گیری
۱۴۳ منابع

ژئوپلیتیک در چشم انداز کلان، همه عرصه های زندگی سیاسی و اجتماعی را در سطوح مختلف داخلی و بین المللی تحت تاثیر خود قرار می دهد. هر چند که در مورد نقش و جایگاه ژئوپلیتیک دیدگاه های گوناگونی وجود دارد. اما ژئوپلیتیک به عنوان عاملی تعیین کننده در مناسبات خارجی و بین المللی مطرح است.^۱ بدین ترتیب مطالعه این عناصر در روابط سیاسی و امنیتی بین روسیه و گرجستان می تواند موضوعی جدی برای بررسی باشد.

منطقه قفقاز به مساحت ۴۰۰ هزار کیلومتر مربع در محدوده ای بین شرق دریای سیاه، شمال غرب ایران و شمال شرق ترکیه قرار گرفته است. بخش شمالی و جنوبی قفقاز را رشته کوه های قفقاز بزرگ از یکدیگر جدا می کند. قفقاز شمالی جزئی از فدراسیون روسیه و قفقاز جنوبی شامل سه جمهوری مستقل در امتداد دامنه های جنوبی کوه های قفقاز بزرگ است که به ترتیب از شرق (از ساحل غربی دریای خزر) آذربایجان، ارمنستان و گرجستان می باشند.^۲ گرجستان از شرق به جمهوری آذربایجان، از جنوب غربی به ترکیه، از جنوب شرقی به ارمنستان و از غرب به دریای سیاه محدود می شود که دارای ۳۱۵ کیلومتر ساحل که تنها گذرگاه غرب قفقاز است. سراسر مرزهای گرجستان در شمال با فدراسیون روسیه با کوه های قفقاز بزرگ منطبق است که حدود ۸۰۷ کیلومتر طول دارد. اهمیت این رشته کوه ها برای تأمین امنیت نظامی مرزهای جنوب روسیه تا بدان جا است

۱- سید محمد کاظم سجادیپور، "ژئوپلیتیک و سیاست خارجی"، مجموعه مقالات نخستین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران ۱۳۸۴، ص ۱۲۵.

۲- بهرام امیر احمدیان، "تحولات ژئوپلیتیکی قفقاز پس از ۱۱ سپتامبر"، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره سیزدهم، تهران، بهار ۱۳۷۵، صص ۱۴۵-۱۴۴.

که روسیه طی ۲۰۰ سال جنگ های طولانی با امپراتوری عثمانی و ایران آن را به دست آورد.^۱

گرجستان از سده نوزدهم تحت نفوذ روسیه قرار گرفت. پس از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ روسیه در فوریه ۱۹۲۱ با ورود ارتش سرخ به گرجستان این کشور در سال ۱۹۲۲ به اتحاد شوروی پیوست و به عنوان "جمهوری شوروی سوسیالیستی گرجستان" حیات سیاسی تازه ای را آغاز کرد. با فروپاشی شوروی در اوایل دهه ۱۹۹۰ گرجستان استقلال خود را اعلام کرد.^۲

گرجستان در همان ابتدای استقلال، با توسعه جنبش های جدایی طلب در آبخازیا و اوستیای جنوبی روبرو شد که به زودی ثبات سیاسی، اقتصادی آن را دچار چالش کرد. پس از اعلام جدایی جمهوری خود مختار چچن از روسیه، اوستیای جنوبی در گرجستان نیز خواستار الحاق به روسیه شد ولی پس از ملاقات شوارد نادزه با یلتسین در ژوئن ۱۹۹۲ استقرار نیروهای مختلط روسی و گرجی برای حفظ صلح در اوستیای جنوبی مورد توافق طرفین قرار گرفت. از سوی دیگر در اوت ۱۹۹۲ پارلمان آبخازیا جدایی خود را از گرجستان اعلام کرد و نیروهای نظامی گرجستان مبارزه با جدایی طلبان را آغاز کردند، برخی گروه های ملی گرا در روسیه با حمایت جدی از جدایی طلبان آبخازیا در افزایش فشار بر گرجستان برای وارد شدن به جامعه کشورهای مستقل مشترک المنافع نقش

۱ - همان، ص ۱۴۶.

۲ - سرژ آقاناسیان، ارمنستان، آذربایجان، گرجستان، از استقلال تا استقرار رژیم شوروی، ترجمه هوشنگ مهدوی، تهران: نشر معین، ۱۳۷۰، صص ۲۲۸ - ۲۱۸.

داشتند^۱. پیشروی نیروهای مخالف به رهبری گامسا خوردیا (رییس جمهور سابق گرجستان) در تابستان ۱۹۹۳ برای کسب مجدد قدرت، که شوارد نادره مسکو را حامی وی و شورشیان می دانست سبب شد دولت شوارد نادره که در آستانه سقوط قرار گرفته بود به روسیه متوسل شود. این امر با پذیرفتن پیوستن به جامعه کشورهای مشترک المنافع همراه بود. با مداخله روسیه نیروهای مخالف و شورشیان آبخازی متوقف شدند و شهرهای از دست رفته تحت کنترل دولت مرکزی قرار گرفت و روسیه هم به انعقاد پیمان دفاعی - نظامی با گرجستان، مجدداً سربازان خود را در خاک این جمهوری مستقر ساخت^۲.

براساس توافقنامه سال ۱۹۹۹ در نشست سازمان امنیت و همکاری اروپا در استانبول، روسیه قول داد که پایگاه های نظامی خود را در گرجستان از سال ۲۰۰۱ به تدریج در طی ۵ سال تخلیه کند، ولی در عمل در این زمینه کاری انجام نداد. وزارت دفاع روسیه در دسامبر ۲۰۰۳ اعلام کرد که این کشور تنها زمانی اجازه خروج نیروهای خود را از خاک گرجستان می دهد، که دولت گرجستان به روسیه ضمانت امنیتی بدهد. عدم تخلیه پایگاه های روسی توسط این کشور به عوامل گوناگون و شرایط متعدد وابسته بود. حفظ برتری نظامی در منطقه برای تامین امنیت مرزهای جنوبی و حمایت از نیروهای هوادار خود در منطقه و هم چنین ایستادگی در برابر ورود نیروهای غربی دلیل مهمی برای روسیه در نگهداشتن نیروهای خود در گرجستان بود.

در اوت همان سال سفیر ایالات متحده ریچارد مایلز از ناتوانی شوارد نادره در برقراری مناسبات عادی با آمریکا ابراز تاسف کرد. از سوی دیگر شوارد نادره، مایلز را به

۱ - الهه کولایی، "الگوی رفتاری روسیه در گرجستان، تداوم یا تغییر"، فصلنامه راهبرد، شماره ۴، پاییز ۱۳۷۳، صص ۱۷۰-۱۶۷.

۲ - الهه کولایی، سیاست و حکومت در فدراسیون روسیه، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، ۱۳۸۵، ص ۱۵۴.

تحریک احساسات عمومی و دامن زدن به اختلافات فرقه ای و سیاسی در این کشور متهم کرد و از آمریکا خواست در اسرع وقت سفیر خود را فراخواند. در این شرایط گرجستان خود را برای برگزاری انتخابات پارلمان آماده می کرد. نتایج اولیه انتخابات پارلمان گرجستان نشان دهنده پیروزی شوارد نادره از رقبای خود بود. مخالفان که نتوانسته بودن اکثریت کرسی های پارلمان را به خود اختصاص دهند، شوارد نادره را به تقلب در انتخابات متهم کردند و خواستار کناره گیری وی از مقام خود شدند. تظاهرات و ناآرامی های ادامه یافت تا این که با حمله مخالفان به مجلس در روز افتتاح آن که شوارد نادره در حال سخنرانی بود مجلس به تصرف مخالفان درآمد و در نهایت وی مجبور به استعفا شد.^۱ مخالفین به رهبری ساکاشویلی زمام امور را به دست گرفتند. انقلاب گل سرخ این کشور در سال ۲۰۰۳ روابط این کشور را با روسیه وارد مرحله جدیدی کرد.

به دنبال این بحران رهبران آجاریا و اوستیای جنوبی از روسیه دیدار کردند، رهبر استان جدایی - طلب اوستیای جنوبی اعلام داشت که موضوع پیوستن این منطقه به روسیه را در دست بررسی دارد. در همین زمان ایالات متحده با اشاره آشکار به حمایت روسیه از جنبش جدایی طلب در گرجستان اعلام کرد، نباید هیچ حمایتی از عناصری که در پی تضعیف یکپارچگی گرجستان هستند صورت پذیرد. ساکاشویلی در راستای جلب حمایت های مردمی به ویژه برای گرجی ها در اظهارات خود اعطای گذرنامه روسی به شهروندان آجاریا و تسهیلات مرزی از سوی روسیه را اهانت آشکار به کشور خود ارزیابی کرد. از یک سو رهبر آجاریا اقدام روسیه را در اعطای تسهیلات به آجارها را مثبت و قابل تقدیر خواند و گفت: با توجه به بحران گرجستان این اقدام روسیه برای ایجاد ثبات در منطقه

۱ - بهرام امیر احمدیان، گرجستان در گذر تاریخ، تهران: شیرازه، ۱۳۸۳، صص ۱۸۶-۱۸۵.

آجاریا مهم و حیاتی است. از سوی دیگر ساکاشویلی، آبخازیا و اوستیای جنوبی را جزء جدا نشدنی گرجستان خوانده و احتمال توسل به زور برای قرار گرفتن این جمهوری در تمامیت سرزمینی گرجستان را دور از انتظار ندانست.^۱

با به قدرت رسیدن ساکاشویلی گرایش به ساختارهای غربی و همکاری نظامی با ایالات متحده تشدید شد. تجهیز ارتش گرجستان از سوی این کشور این باور را که تفلیس توان درگیری با روسیه را دارد تقویت کرد. از طرفی وعده های رهبران گرجی در انقلاب گل سرخ ۲۰۰۳ و همچنین وعده های انتخاباتی ساکاشویلی در دوره اول و دوره دوم ریاست جمهوری به تحقق نرسیده بود. در این شرایط حکومت مرکزی منشأ همه مشکلات و گرفتاری ها را در مناطق جدایی طلب دنبال می کرد. به همین سبب اوستیای جنوبی چندین بار مورد حمله نا موفق گرجی ها قرار گرفت در آخرین مورد آن گرجستان که به حمایت ایالات متحده، اتحادیه اروپا و ناتو بسیار امیدوار بود در ۸ اوت ۲۰۰۸ به مواضع پاسداران صلح مستقر در اوستیای جنوبی حمله برد تا آتش جنگ بین گرجستان و جدایی طلبان اوستیا از یک سو و سربازان پاسدار صلح روسی از سوی دیگر در بگیرد.

گرجی ها در آغاز حمله موفق شدند شهر تسخینوالی را تصرف کنند، اما روز بعد یگان های ارتش ۵۸ روسیه وارد منطقه شدند. سربازان گرجی با دادن تلفات ناگزیر به عقب نشینی شده و شهر تسخینوالی به تصرف روس ها درآمد. روسیه اعلام کرد که قصد تجاوز به گرجستان را ندارد و این عملیات صرفاً برای کمک به نیروهای پاسدار صلح روسی و شهروندان روسی ساکن اوستیای جنوبی در برابر تهاجم ارتش گرجستان

۱ - الهه کولایی، افسانه انقلاب های رنگی، تهران: موسسه ابرار معاصر، ص ۶۲.

صورت پذیرفته است.^۱ در نهایت پس از این که پارلمان روسیه با تصویب قعطنامه ای از دولت خواستند استقلال آبخازیا و اوستیای جنوبی را به رسمیت بشناسند، تصمیم رئیس جمهور مدودف در به رسمیت شناختن این دو منطقه انتشار یافت. بدین گونه فصل دیگری از روابط بین روسیه و گرجستان آغاز شد.

مسئله ای که اینجا مطرح می شود علت موثر در مناسبات سیاسی و امنیتی گرجستان و روسیه است. با توجه به اینکه روابط گرجستان با روسیه پس از استقلال گرجستان در سال ۱۹۹۱ اهمیت ویژه ای یافته، تا کنون با فراز و نشیب های متعددی همراه بوده و بارها روابط این دو کشور با تنش شدیدی روبرو شده است چه عاملی در این امر تأثیر گذار بوده است.

سوال اصلی این پژوهش این است که عامل ژئوپلیتیک در روابط روسیه و گرجستان چه تاثیری دارد؟

پیشینه تحقیق: بررسی ادبیات موجود

در عین حالی که آثار قابل ملاحظه ای در زمینه مسائل امنیتی و ژئوپلیتیک منطقه آسیای مرکزی و قفقاز به رشته تحریر درآمده است اما آثاری که صرفاً در مورد روابط گرجستان و روسیه منتشر شده اند، به زبان فارسی بسیار نادرند و هر کدام تنها به بررسی بخشی از واقعیت های موجود در این مورد پرداخته اند و بعضی از آن ها از انسجام کافی برخوردار نیستند. با این توضیح می توان آثار موجود را در ۳ دسته جای داد.

۱- همان، صص ۶۵-۶۳.

دسته اول :

به بررسی جغرافیای طبیعی و انسانی قفقاز و گرجستان می پردازند مانند کتاب "جغرافیای گرجستان" اثر امام باتوانی که طبیعت (کوه ها - رودخانه - جنگل ها) و نقاط تاریخی گرجستان را بررسی می کند.^۱ یا کتاب "جغرافیای گرجستان" نوشته روئین منزولی با ترجمه بهرام امیراحمدیان به بررسی مرزها - قومیت ها، زبان و ویژگی های طبیعی گرجستان می پردازد.^۲

دسته دوم :

منابعی هستند که مسائل امنیتی و سیاسی قفقاز و گرجستان را توضیح می دهند و بیشترین آثار موجود نیز در همین زمینه نگارش یافته "کتاب امنیت در قفقاز جنوبی" نوشته غلامرضا هاشمی در پنج فصل تنظیم شده که به بررسی مفهوم امنیت، مسائل امنیتی مورد مناقشه و اهمیت قفقاز در امنیت ملی ایران می پردازد.^۳ "مجموعه مقالات یازدهمین همایش بین المللی آسیای مرکزی و قفقاز" انتشار یافته توسط وزارت خارجه، با عنوان امنیت در قفقاز جنوبی مقالات اندیشمندان، دیپلمات ها و مسئولین در مورد جوانب مختلف امنیت در این منطقه را گرد آوری کرده است.^۴

دسته سوم :

-
- ۱- امام باتومی، جغرافیای گرجستان، تهران : ارمغان قلم، ۱۳۸۱.
 - ۲- روئین منزولی، جغرافیای گرجستان، ترجمه بهرام امیر احمدیان، تهران : نشر سفارت گرجستان، ۱۳۷۵.
 - ۳- غلامرضا هاشمی، امنیت در قفقاز جنوبی، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، ۱۳۸۴.
 - ۴- بی نا، "امنیت در قفقاز جنوبی" (مجموعه مقالات یازدهمین همایش آسیای مرکزی و قفقاز)، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، ۱۳۸۳.

مجموعه آثاری است که موضوعات مختلفی چون ژئوپلیتیک، امنیت، اقتصاد و تاریخ قفقاز و گرجستان را در خود گنجانده اند. کتاب "ژئوپلیتیک قفقاز و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران" نوشته محمد حسین افشردی از این دسته است این کتاب در ۵ فصل تنظیم شده در فصل اول و دوم مفهوم ژئوپلیتیک، موقعیت ژئواستراتژیکی قفقاز، ساختار سیاسی و تاریخ کشورهای منطقه را بررسی می کند. در فصل سوم و چهارم به بررسی روابط ایران با کشورهای قفقاز از دیدگاه تاریخی، امنیتی و تحلیل مناسبات طرفین اشاره می شود. در فصل پنجم پیشنهادات نویسنده در مورد سیاست خارجی ایران، استراتژی و الگوهای مناسب برای تعامل با قفقاز ارائه می شود.^۱ "افسانه انقلاب های رنگی" عنوان کتابی است شامل مقالات و سخنرانی های تخصصی پیرامون تحولات گرجستان، اوکراین و قرقیزستان که به کوشش خانم الهه کولایی منتشر شده است.^۲ ایشان همچنین در مقاله "ریشه های انقلاب های رنگی در جمهوری های بازمانده از فروپاشی شوروی" معتقد است که تحولات اخیر در گرجستان، اوکراین و قرقیزستان در تاریخ سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشورهای بازمانده از فروپاشی شوروی ریشه دارد و این تحولات در واقع پاسخی به تقویت و تثبیت فرآیند اقتدارگرایی در این کشورها است.^۳ محمود واعظی در مقاله "جامعه شناسی تغییر در جمهوری های شوروی سابق: تقابل تقاضاهای متعارض" تغییرهای سیاسی و الگوی این تغییرها را در جمهوری های قرقیزستان، اوکراین و گرجستان را در دو سطح (درونی و بیرونی) بررسی می کند و این

۱ محمد حسین افشردی، ژئوپلیتیک قفقاز و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران: دوره عالی جنگ، ۱۳۸۱.

۲ - کولایی، افسانه انقلاب های رنگی.

۳ - الهه کولایی، "ریشه های انقلاب های رنگی در جمهوری های بازمانده از فروپاشی شوروی"، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال چهاردهم، شماره ۵۱، پاییز ۱۳۸۴، صص ۴۱-۵۶.

تغییرهای سیاسی در این سه کشور را برآیندی از تعامل و تقابل چهار دسته از تقاضاها و کوشش های سیاسی (تلاش نهادهای مدنی، احزاب و نخبگان سیاسی برای ایجاد تغییر، تلاش روسیه برای تداوم نفوذ خود در منطقه، تلاش آمریکا برای کاهش نفوذ روسیه و ایجاد نظام های همسو با غرب و بالاخره تلاش رهبران حاکم برای باقی ماندن در حکومت و حفظ ساختارهای موجود) متفاوت می داند.^۱ همچنین کتاب " گرجستان در گذر تاریخ" نوشته بهرام امیر احمدیان از کتاب های ارزنده و جامع در زمینه گرجستان است.^۲

در روزنامه ها، مجلات، فصلنامه ها و بولتن ها حجم انبوهی از مطالب در ارتباط با منطقه قفقاز و گرجستان بیان شده است که از آن جمله بولتن اوراسیای مرکزی، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز و فصلنامه اوراسیای مرکزی می باشد. در این نشریه ها موضوع های مهم روز منطقه و تحولات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی آن بررسی می شود. هم چنین برنامه اوراسیای مرکزی در دانشگاه تهران سخنرانی های منظمی را با حضور کارشناسان و متخصصان منطقه قفقاز برگزار می کند که در آن تحولات منطقه مورد بررسی قرار می گیرد.

هدف پژوهش

هدف از این پژوهش بررسی موثرترین علت در روابط امنیتی و سیاسی گرجستان با روسیه است. در تعیین این روابط مجموعه از عوامل داخلی و خارجی نقش داشته اند، اگرچه که پژوهشگر بر این اعتقاد است که ژئوپلیتیک بر روابط گرجستان و روسیه نقش

۱ - محمود واعظی، " جامعه شناسی تغییر در جمهوری های شوروی سابق : تقابل تقاضاهای متعارض"، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، سال چهاردهم، شماره ۵۱، پاییز ۱۳۸۴، صص ۵۶-۴۱.
۲ امیر احمدیان، گرجستان در گذر تاریخ .

اصلی را دارد. در این راستا با بررسی ادبیات موجود ملاحظه شد که در این متون به نقش ژئوپلیتیک در روابط سیاسی امنیتی گرجستان با روسیه به طور خاص توجه نشده است و تنها به بررسی مسائل مختلف (سیاسی، امنیتی، اقتصادی و ژئوپلیتیکی) کشورهای منطقه قفقاز اکتفا شده است. از طرفی اگر چه پژوهشگر نقش گسترش حضور قدرت های خارجی در گرجستان را در روابط آن کشور با روسیه تأثیر گذار می داند اما این سوال در ذهن پژوهشگر ایجاد شده که آیا موقعیت ژئوپلیتیک گرجستان نمی تواند عامل اصلی برای روابط سیاسی امنیتی گرجستان با روسیه باشد؟ با توجه به نقص منابع موجود در این زمینه، پژوهشگر کوشش می کند به این مقوله توجه کند و به بررسی تاثیر و اهمیت ژئوپلیتیک در روابط گرجستان و روسیه است بپردازد.

متغیرهای دخیل

۱) وابستگی های ساختاری گرجستان به روسیه

در سده نوزدهم با تسلط رژیم تزاری بر گرجستان این کشور عملاً تحت اداره نظامی روسیه قرار گرفت. تسلط روسیه بر گرجستان تغییراتی را در زندگی اقتصادی - اجتماعی مردم گرجستان ایجاد کرد. (افزایش تولیدات - پایان نظام رعیتی) از جمله این تغییرها بود. تحصیل جوانان گرجی در دانشگاه های روسیه پیوندهای عقیدتی و سیاسی عمیقی را بین گرجستان و روسیه ایجاد کرد و پیشرفت قابل توجهی در زندگی فرهنگی گرجستان حاصل شد. در اوایل سده بیستم گرجستان محل کشمکش بین دو دسته از هواداران انقلاب سوسیالیستی و منشویک های مخالف بود. در سال ۱۹۲۱ گرجستان به شوروی منضم شد

و به عنوان "جمهوری شوروی سوسیالیستی گرجستان" شناخته شد. در دوره جنگ سرد منطقه قفقاز در جبهه برخورد پیمان ناتو با روسیه بود و بدین جهت برخی از پایگاه های نظامی روسیه در گرجستان استقرار داشت^۱.

پس از فروپاشی شوروی روسیه به عنوان وارث اقتصادی، فرهنگی و اداری آن از محوریت برخوردار بوده است. مسکو هنوز مرکز اصلی انعشاب و اتصال راه های اصلی زمینی، هوایی و ریلی جمهوری های قفقاز است. روسیه هم چنان به عنوان مهم ترین تأمین کننده مواد اولیه، مواد تولیدی گوناگون، تأمین تجهیزات و لوازم یدکی مورد نیاز جمهوری گرجستان مطرح است. از لحاظ فرهنگی و سیاسی هنوز فرهنگ روسی به طور نسبی بر گرجستان حاکم است. بیشترین واردات و صادرات گرجستان با فدراسیون روسیه می باشد. چنین وابستگی های ساختاری مناسبات این کشور را با روسیه تحت تاثیر قرار داده است.

۲) گسترش حضور قدرت های غربی در گرجستان

با فروپاشی شوروی نتنها مشکلات اقتصادی و مالی کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز کاهش نیافت، بلکه بر شدت آن افزوده شد. این جمهوری ها برای بهبود اوضاع اقتصادی نیازمند سرمایه های مالی و تکنولوژی ایالات متحده و غرب هستند. در حال حاضر تمامی موسسات و سازمان های مهم مالی جهانی که توان مالی برای اعطای وام و کمک به این کشورها را دارند در کنترل کشورهای غربی است. به علاوه وجود ذخایر زیرزمینی در منطقه زمینه حضور و همکاری قدرت های غربی را با کشورهای منطقه از جمله گرجستان

۱- همان، صص ۱۸۲ - ۱۸۱.

فراهم کرده است. با این توضیح حضور این کشورها در قفقاز برای روسیه غیر قابل تحمل است. مسکو برای جلوگیری از تداوم این همکاری ها راه های مختلفی را در روابط خود با کشورهای منطقه آزموده است. روابط روسیه و گرجستان هم در این چارچوب قابل بررسی است .

۳) ژئوپلیتیک قفقاز

منطقه قفقاز در دوره جنگ سرد منطقه تلاقی برخورد قلمرو پیمان ورشو و پیمان ناتو بود. از لحاظ ویژگی های طبیعی قفقاز و به ویژه گرجستان در منطقه اتصال آسیا و اروپا و نقشه ترانزیتی این منطقه (کریدور شمال - جنوب) قرار گرفته است. راه های ارتباطی جاده ای و ریلی، خطوط انتقال برق و خطوط لوله نفت و گاز از دوره شوروی تاکنون از این منطقه می گذرد. از لحاظ جغرافیای طبیعی کوه های قفقاز بزرگ که بین روسیه و گرجستان قرار دارد، نحوه قرار گرفتن و میزان ارتفاع آن ها موقعیت ژئواستراتژیک خاصی را به وجود آورده است. تنوع قومی، زبانی و مذهبی در مرزهای دو کشور و وجود قومیت مشترک اقوام دو سوی مرز، از دیگر ویژگی های این منطقه است. در این راستا روسیه با بسیاری از مناقشات و درگیری های سال های اخیر در گرجستان مرتبط است. ریشه بسیاری از درگیری های اخیر دولت مرکزی گرجستان با جدایی طلبان آجاریا، آبخازیا و اوستیای جنوبی به سیاست های روسیه بر می گردد. روسیه این منطقه را "خارج نزدیک" خود می خواند، که به علت هم مرز بودن، علائق ژئواستراتژیک ویژه ای به این منطقه دارد. مجموعه این شرایط ژئوپلیتیکی مهم ترین نقش را در روابط گرجستان با روسیه داشته و آن را از اهمیت ویژه ای برخوردار ساخته و از سوی دیگر بسیار تنش آمیز ساخته است .

این سه متغیر مبنای ۳ فرضیه در مورد روابط گرجستان و روسیه را ارائه می دهد. در این پژوهش فرضیه سوم را که براساس متغیر سوم تنظیم شده به عنوان فرضیه اصلی در نظر می گیریم.

فرضیه اصلی

۳) ژئوپلیتیک نقش تعیین کننده را در روابط سیاسی، امنیتی گرجستان و روسیه دارد.

روش تحقیق

این پژوهش تحلیلی - تاریخی است که تأثیر ژئوپلیتیک متغیر مستقل را بر روابط روسیه و گرجستان به عنوان متغیر وابسته بررسی می کند. ابزارهای گردآوری اطلاعات از طریق کتابخانه ای (کتاب ها و مقالات) و استفاده از سخنرانی ها و بیانیه های مقامات روسیه و گرجستان و هم چنین روزنامه و اینترنت می باشد.